

مطالعات ماهواره (۱)
مروری بر دیدگاه‌ها و سیاست‌های
ماهواره‌ای در ایران

دفتر: مطالعات فرهنگی

کد موضوعی: ۲۷۰
شماره مسلسل: ۱۳۷۷۳

تیرماه ۱۳۹۳

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده
۲	مقدمه
۳	دوره اول - سیاست منع کامل
۸	دوره دوم - سیاست مدارا با ماهواره همزمان با سیاست منع
	دوره سوم - سیاست پذیرش ماهواره و حمایت از رسانه‌های ماهواره‌ای همسو همزمان با
۱۶	سیاست منع
۲۵	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۲۸	منابع و مآخذ

مطالعات ماهواره (۱)

مروری بر دیدگاه‌ها و سیاست‌های ماهواره‌ای در ایران

چکیده

دو دهه از پیدایش پدیده «شبکه‌های ماهواره‌ای» در جامعه ایران می‌گذرد. از نخستین سال‌های دهه هفتاد، تاکنون تماشای برنامه‌های ماهواره همواره در اولویت دغدغه‌های سیاسی - فرهنگی نخبگان بوده است. تعدد اظهارنظرها، موضع‌گیری‌ها و سیاست‌ها در یک دوره بیست‌ساله نشان‌دهنده میزان اهمیت موضوع ماهواره در سیاست‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران است.

با مرور اظهارنظرها و موضع‌گیری‌های اتخاذ شده در بیست سال گذشته ملاحظه می‌شود که سه رویکرد بیشتر مورد توجه بوده است؛ منع کامل، استفاده مدیریت شده و در نهایت حمایت از ماهواره‌های همسو، این سه رویکرد قابل محدود شدن در بازه‌های زمانی معین نیست، بلکه به‌طور همزمان در افق فرهنگی و اجتماعی جامعه ایرانی حضور داشته و البته در مقاطع زمانی مشخصی یک رویکرد بر دیگری تفوق یافته، ضمن اینکه با بروز و ظهور یکی، رویکرد دیگری حذف نشده و همچنان حق حیات داشته است. سیاست منع به‌طور مشخص در قانون ممنوعیت استفاده از تجهیزات ماهواره‌ای و دو سیاست آخر در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه منعکس شده‌اند.

این گزارش به توصیف و تبیین دیدگاه‌ها و سیاست‌های ماهواره‌ای در دو دهه گذشته می‌پردازد. مهمترین عوامل مؤثر در تغییرات سیاستی را می‌توان در تحولات فناوری دریافت شبکه‌های ماهواره‌ای و رقابت‌های سیاسی مشاهده کرد. اکنون که مسئله تماشای ماهواره همچنان در اولویت سیاستمداران و نخبگان فرهنگی قرار دارد، درک فرازونشیب‌های سیاستی در دو دهه اخیر می‌تواند در طراحی سیاست‌های آینده از جمله برنامه ششم توسعه کشور بسیار تأثیرگذار باشد.

مقدمه

استفاده از برنامه‌های ماهواره‌ای یکی از مهمترین دغدغه‌های جریان‌های فرهنگی و سیاسی کشور در دو دهه اخیر به شمار می‌رود. استفاده از این فناوری در ایران مانند دیگر فناوری‌های ارتباطی با دیدگاه‌ها و موضع‌گیری‌های متفاوتی همراه بوده که انعکاس آن در تغییر و تحول سیاست‌های نظام و رویه‌های عملی دستگاه‌های اجرایی مرتبط، دیده می‌شود.

از آنجا که سیاستگذاری منسجم و مطلوب در هر حوزه مستلزم توجه جدی به رویه‌های عملی و تقنینی گذشته بر آن موضوع است. از این رو گزارش حاضر مرور دیدگاه‌ها و سیاست‌های ماهواره‌ای در ایران را مسئله اصلی خود قرار داده تا سیر تطور دیدگاه‌ها و تحولات صورت گرفته در نحوه مواجهه با ماهواره در کشور روشن شده و از این طریق زمینه‌ای برای اتخاذ سیاست‌های جدید فراهم شود.

دوره اول - سیاست منع کامل

تقریباً از اوایل دهه ۱۳۷۰ به تدریج برخی از خانواده‌های ایرانی خبر از آمدن وسیله‌ای را می‌شنیدند که با آن می‌توان شبکه‌های تلویزیونی سایر کشورها را به راحتی همچون شبکه‌های صداوسیما دریافت کرد. خانواده‌های مرفه و ثروتمند شهرهای بزرگ به ویژه تهران جزء اولین کسانی بودند که به استقبال این تکنولوژی جدید رفتند. در سال ۱۳۷۰ قطر آنتن‌های دریافت امواج در مواردی به دو متر می‌رسید. به همین دلیل با توجه به اندازه بزرگ آنتن‌ها رشد استفاده از آنها به کندی صورت می‌گرفت ولی تقریباً از ابتدای سال ۱۳۷۲ با ورود آنتن‌های بین ۱۰۰ تا ۱۲۰ سانتی‌متری استقبال مردم سیر صعودی یافت. موج گرایش مردم به استفاده یا دریافت برنامه‌های ماهواره‌ای در برخی استان‌ها وسعت بیشتری داشت. استان‌های کردستان، آذربایجان غربی و برخی استان‌های جنوبی از آن جمله بودند. دلیل این امر تجانس فرهنگی و زبانی این استان‌ها و کشورهای ارسال‌کننده برنامه‌ها بود. یعنی در سال‌های مذکور به دلیل رواج سیستم آنالوگ، عمدتاً شبکه‌های کشور ترکیه (زبان ترکی) و کشورهای حاشیه خلیج فارس (زبان عربی) قابل دریافت بود و کشورهای اروپایی چندان حضوری در شبکه‌های ماهواره‌ای نداشتند. به هر حال با آسان‌تر شدن دریافت امواج، استقبال از ماهواره در شهرهای بزرگ کشور نیز فزونی یافت، البته در اینجا باید به عامل روانی و وضعیت خاص کشور در آن سال‌ها نیز اشاره کرد. عوامل دیگری نیز در رواج ماهواره‌ها مؤثر بودند:

نخست آنکه ایران به تازگی از هشت سال جنگ تحمیلی فارغ شده بود. فشارها و فضای خاص دوره جنگ زمینه آن را فراهم می‌آورد تا مردم به دنبال برنامه‌های شاد و سرگرم‌کننده بروند. درحالی که در رسانه داخلی در این زمینه خلأ جدی وجود داشت، برنامه‌های ماهواره‌ای به خوبی این نیاز را رفع می‌کرد.

دوم آنکه دوره جنگ شرایط سیاسی خاص خود را داشت. محدودیت ارتباطات و تدافعی اندیشیدن از ویژگی‌های آن بود. با پایان جنگ و ظهور شبکه‌های ماهواره‌ای مردم این تکنولوژی را فرصتی می‌دانستند تا بدان طریق به گشت‌وگذار مجازی بپردازند.

نکته آخر آنکه در زمان مذکور شبکه‌های صداوسیما تنوع و گسترش کنونی را نداشتند. لذا مردم شبکه‌های ماهواره‌ای را تنها عامل سرگرمی و گذران اوقات فراغت خود می‌دانستند.

تا سال ۱۳۷۳ آنتن‌ها یا بشقاب‌های گیرنده نصب شده در بام منازل برای هر عابری در خیابان‌های شهرهای بزرگ قابل مشاهده بود. بسیاری از مجتمع‌ها و برج‌های مسکونی آنتن‌های گول‌پیکر مرکزی بر بام خود نصب کرده بودند. سرعت گسترش به‌گونه‌ای بود که موج استقبال از ماهواره به محلات متوسط‌نشین شهر نیز سرایت کرد و مسئله از انحصار طبقه مرفه و ثروتمند خارج شد.

مرور منابع و جراید نشان می‌دهد که تا پایان سال ۱۳۷۲ هیچ اظهارنظری درباره ماهواره از طرف مسئولان نشده است.

در ابتدای سال ۱۳۷۳ وزیر کشور وقت، اولین واکنش رسمی درباره ماهواره را اتخاذ کرد. او در ۱۵ اردیبهشت ماه ۱۳۷۳ اعلام کرد: «کلیه آنتن‌های ماهواره‌ای ظرف مدت ۲ ماه آینده جمع‌آوری و از نصب آنها جلوگیری خواهد شد» (روزنامه سلام: ۱۳۷۳/۲/۱۶)، او همچنین اینگونه اعلام داشت که موضوع جمع‌آوری این آنتن‌ها پس از تصویب دولت به وزارت کشور محول شده و نیروی انتظامی موظف است با این پدیده برخورد قاطع کند. البته باید توجه داشت که قبل از وزیر کشور، مدیرکل مبارزه با قاچاق کالای نیروی انتظامی آنتن‌های ماهواره‌ای را کالای قاچاق دانسته بود (همان، ۱۳۷۳/۱/۲۳). بعد از این مواضع، حساسیت افکار عمومی به‌ویژه دارندگان آنتن‌های ماهواره‌ای به برخوردهای احتمالی دولت جلب شد. در پی این اظهارات، آنتن‌های چند مجتمع مسکونی توسط نیروی انتظامی جمع‌آوری شد. در این دوران مطبوعات موافق و مخالف، مقالات و یادداشت‌های فراوانی پیرامون مسئله منتشر کردند.

در اوایل شهریورماه ۱۳۷۳ وزیر کشور وقت در مجمع فرماندهان نیروی انتظامی مواضع دیگری اتخاذ کرد. او بیان داشت که «ما نمی‌توانیم بدون وجود قانون، نسبت به جمع‌آوری آنتن‌های ماهواره‌ای اقدام کنیم. چراکه لایحه تنظیم شده در این خصوص هنوز در مجلس به تصویب نرسیده است». او در جای دیگری اعلام داشت که مسئله آنتن‌های ماهواره‌ای در دستور کار دولت قرار دارد و ظرف ماه آینده در مورد آن تصمیم‌گیری خواهد شد (Tehran Times, No 1311).

اعلام مواضع از سوی دولتمردان از منابع رسمی به تدریج بیشتر شد. امام جمعه موقت تهران و رئیس وقت ستاد امر به معروف و نهی از منکر در نماز جمعه خواستار برخورد جدی با ماهواره شد (روزنامه سلام، ۱۳۷۳/۵/۵).

در پی اعلام مواضع مختلف، این موضوع به جلسات قبل از دستور و کمیسیون‌های مجلس نیز کشیده و ضرورت اتخاذ تدابیر قانونی درباره ماهواره طرح شد. رئیس کمیسیون فرهنگ و ارشاد اسلامی مجلس چهارم طرح ممنوعیت استفاده از تجهیزات دریافت ماهواره را به همراه عده دیگری از نمایندگان به مجلس ارائه داد. در پی ارائه این طرح نمایندگان موافق و مخالف دیدگاه‌های خود را بیان داشتند.

موافقان طرح ممنوعیت عمدتاً استدلال‌های زیر را در دفاعیات خود ابراز

می‌داشتند:

- ماهواره برنامه دشمنان انقلاب است.
- هدف آن از بین بردن ارزش‌های انقلاب است.
- پیامدهای ماهواره جامعه را به فساد خواهد کشید.
- آزادی استفاده از برنامه‌های ماهواره آزادی لیبرالیستی است و با ذات جمهوری اسلامی در تضاد است.

استدلال مخالفان طرح ممنوعیت نیز به شرح زیر بود:

- برخورد با ماهواره نسبت به جمهوری اسلامی در جهان، تلقی منفی ایجاد می‌کند.

- رشد تکنولوژی، ممنوعیت مجلس را بی‌اثر خواهد کرد.

- شبکه‌های مفید هم، در ماهواره وجود دارد.

- مخالفت جناح مخالف با ماهواره به دلیل شکستن انحصار رسانه‌ای آنان با ورود ماهواره است.

بررسی طرح ممنوعیت استفاده از تجهیزات ماهواره‌ای در دستور کار مجلس قرار گرفت. قبل از آن در مجلس شایع شد که هیچ‌گونه امکان مقابله فنی با امواج ماهواره وجود ندارد. با بروز این دیدگاه وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی وقت در مجلس حاضر شد و این شایعه را دروغ و مبارزه فنی با ماهواره را امکان‌پذیر دانست (روزنامه اطلاعات، ۱۳۷۳/۶/۲۰). به دنبال آن گروهی چهارده نفری با نام جمعی از مهندسان و متخصصان، نامه‌ای به رئیس مجلس فرستادند و در آن از طرح ممنوعیت حمایت کرده و مقابله فنی با امواج ماهواره را آسان دانستند (روزنامه کیهان، ۱۳۷۳/۶/۲۸). در نهایت این طرح در تاریخ ۱۳۷۳/۱۱/۲۳ با اکثریت آرای نمایندگان مجلس به تصویب رسید و شکل قانون به خود گرفت. سه روز بعد شورای نگهبان آن را تأیید کرد و ۱۱ روز بعد با حکم رئیس‌جمهور وقت جهت اجرا به وزارتخانه‌های کشور و ارشاد ابلاغ شد. در تاریخ ۱۳۷۴/۱/۹ نیز هیئت‌وزیران آیین‌نامه اجرایی قانون ممنوعیت به‌کارگیری تجهیزات دریافت از ماهواره را به تصویب رساند. طبق ماده (۱) این قانون، ورود، توزیع و استفاده از تجهیزات دریافت از ماهواره جز در مواردی که قانون تعیین کرده است ممنوع می‌باشد. در ماده (۲) آمده که وزارت کشور موظف است با استفاده از نیروی انتظامی و یا نیروی بسیج در اسرع وقت نسبت به جمع‌آوری تجهیزات دریافت از ماهواره اقدام نماید.

در ماده (۷) این قانون همچنین استثناهایی برای استفاده از برنامه‌های ماهواره ذکر شده است. این استثناءها که اشخاص حقیقی و حقوقی غیردولتی هستند عبارتند از:

دستگاه‌ها و سازمان‌هایی که برای انجام وظایف قانونی خویش لازم است از تجهیزات دریافت از ماهواره استفاده نمایند و آن هم با دریافت مجوز لازم از وزارت ارشاد و فرهنگ اسلامی با هماهنگی وزارتخانه‌های اطلاعات و پست و تلگراف و تلفن امکان‌پذیر است (ماده (۷)).

با تصویب قانون مذکور و با توجه به جرمه‌های پیش‌بینی شده برای دارندگان تجهیزات ماهواره‌ای برخی از مردم داوطلبانه وسایل گیرنده را به نیروی انتظامی تحویل دادند و برخی دیگر تجهیزات را در انبارهای منازل‌شان پنهان کردند و برخی دیگر نیز با استتار آنتن‌ها همچنان بیننده برنامه‌های ماهواره‌ای ماندند.

دوره دوم - سیاست مدارا با ماهواره همزمان با سیاست منع

چنانچه اشاره شد با تصویب قانون ممنوعیت استفاده از تجهیزات دریافت از ماهواره میزان بینندگان شبکه‌های ماهواره کاهش یافت ولی به صفر نرسید. هنوز برخی خانواده‌ها با استتار گیرنده‌های خود در پشت‌بام‌ها همچنان به استفاده از این تجهیزات می‌پرداختند. تعریف و بیان برنامه‌های تماشا شده توسط این عده برای سایر شهروندان همچنان عامل تحریک سایرین به برنامه‌های ماهواره بود. در این دوره نیز از نظر مخاطب‌شناسی استفاده از برنامه‌ها مجدداً به سمت اقشار مرفه و

ثروتمند و کسانی که به اصطلاح در شمال شهرها سکونت داشتند، سوق یافت ولی سایر اقشار جامعه از این محصولات بی بهره نبودند. تنها واسطه‌ای بین آنان و گیرنده‌های ماهواره به وجود آمده بود. بدین صورت که عده‌ای با ضبط برنامه‌های ماهواره بر روی سی‌دی‌ها و فروش آن به متقاضیان همچنان بازار ماهواره را گرم نگاه می‌داشتند. معمولاً نظر خانواده‌ها و جوانان به هنگام مشاهده این برنامه‌ها از طریق دستگاه‌های VCD به علامت‌هایی جلب می‌شد که آرم شبکه‌های ماهواره‌ای بودند و در بالای تصویر حک شده بود.

اما تحولات دیگری در عرصه فناوری ماهواره رخ داد که امکان نفوذ این صنعت را تسهیل می‌کرد:

الف) یکی از این تحولات منسوخ شدن سیستم پخش آنالوگ و دیجیتالی شدن سیستم پخش ماهواره‌ها بود. در کل سیستم دیجیتالی هم باعث افزایش فوق‌العاده کیفیت تصویر می‌شد و هم تعداد شبکه‌های دریافت را به‌طور حیرت‌انگیزی بالا می‌برد. در سیستم آنالوگ تعداد شبکه‌های قابل دریافت در آسمان ایران بین ۳۰ تا ۵۰ شبکه بود و با دیجیتالی شدن سیستم پخش این تعداد ابتدا به ۵۰۰ و بعدها به بیش از هزار شبکه رسید. چنین تغییری جذابیت ماهواره را نزد مردم بیشتر می‌کرد.

ب) تغییر دیگر، ورود چند شبکه فارسی‌زبان به جمع شبکه‌های ماهواره‌ای بود. برای اولین بار بعد از انقلاب بیننده تلویزیون می‌توانست به‌طور رایگان بیننده فیلم‌های سینمایی قبل از انقلاب، خوانندگان قبل و بعد از انقلاب و در کل فارسی‌زبانان ساکن

در سایر کشورها باشد. تجانس زبانی، بیننده را بیشتر به نزدیکی به این شبکه‌ها تشویق می‌کند.

ج) رویداد دیگری که در عرصه سیاسی کشور رخ داد نزدیک شدن انتخابات ریاست‌جمهوری در سال ۱۳۷۶ بود. در این دوره کاندیدای مورد حمایت جریان «اصلاح‌طلب» یکی از شعارهای اساسی خود را ایجاد فضای باز فرهنگی و اجتماعی اعلام نمود. کاندیدای اصلاح‌طلبان در نشست‌های عمومی خود به‌طور خاص به نقد قانون ممنوعیت ماهواره پرداخت و قول داد که در صورت پیروزی در جهت تجدیدنظر در قانون ممنوعیت ماهواره تلاش کند.

پیروزی کسی که در مواضعش مخالف قانون ممنوعیت بود، در سال ۱۳۷۶ موجب شد به تدریج تجربه سال ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۳ تکرار شود. دوباره آنتن‌ها بر فراز بام‌ها نصب می‌شدند و از معابر عمومی به راحتی قابل تشخیص بودند.

در این دوره در راستای تجدیدنظر در قانون ممنوعیت موضع‌گیری‌هایی صورت گرفت. وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی دولت هفتم آشکارا مخالفت خود را با قانون ممنوعیت اعلام داشت. او با اشاره به این موضوع که ممنوعیت قانونی زمانی کارساز است که به لحاظ فنی امکان محدودیت و ممنوعیت وجود داشته باشد، گفت کسانی که گمان می‌کنند با ممنوعیت می‌توان مانع بسیاری از این امور شد اگر روزی فناوری به نقطه‌ای رسید که نیازی به این ماهواره‌ها نبود چه خواهند گفت؟ وزیر فرهنگ و ارشاد وقت اشاره کرد که ما در زمینه ویدئو نیز تجربه داریم که قوانین منع استفاده، تنها روی کاغذ آمد و در دنیای واقع مردم از آن استفاده می‌کردند. قوانین را باید

به گونه‌ای متناسب تصویب کرد که خلاف قانون عمل کردن در کشور رایج نشود. او معتقد بود که باید نظارت باشد، مسائل خلاف اخلاق و مضر برای خانواده‌ها حذف شود و کارشناسان فنی راه حل متناسب ارائه کنند تا بتوان به شکل قانونمند از آن استفاده کرد.

در این زمینه رئیس وقت مجلس شورای اسلامی نیز بیان داشت که «چه بخواهیم و چه نخواهیم وسایل ارتباطی جدید چون ماهواره و اینترنت روز به روز گسترش یافته و به خانه‌ها راه می‌یابند» (روزنامه همشهری، ۱۳/۹/۱۳۷۸). رئیس موقت مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام نیز به جمع کسانی پیوست که درباره ماهواره دیدگاهشان را بیان داشتند. او اظهار داشت که «چه اشکالی دارد که جوانان ما ۱۰ یا ۱۵ کانال ماهواره‌ای را از تلویزیون خودشان مشاهده کنند. ما نباید به خاطر چند ساعت برنامه نامناسب کل ماهواره را طرح کنیم ... چقدر می‌توانیم به جوانان امروز امر و نهی کنیم و بگوییم این را نکن و آن را نکن. پس نسل جوان چه می‌شود؟» (همان، ۱۷/۳/۱۳۷۹).

یکی دیگر از کسانی که مواضعی متفاوت با سال ۱۳۷۳ خود داشت رئیس وقت مرکز پژوهش‌های مجلس بود. او از مدافعین طرح ممنوعیت بود و در پاسخ به کسانی که معتقد بودند در آینده آنتن‌های گیرنده ماهواره به قدری کوچک خواهد شد که عملاً امکان ردگیری آن وجود نخواهد داشت، به ابعاد آسیب‌زای ماهواره‌ها برای خانواده‌ها اشاره کرده بود و تغییرات فناوری را توجیه منطقی برای پذیرش ماهواره نمی‌دانست (لاریجانی، ۱۳۸۲: ۳۲).

این بار او معتقد بود که «ما در مواجهه با ماهواره روش‌های ساده‌انگارانه در پیش گرفته‌ایم و به‌دنبال پیگرد قانونی بوده‌ایم در حالی که می‌توانستیم با این مسئله فعالانه برخورد کنیم». او بر کمک به خانواده‌ها در گزینش برنامه مفید آن هم نه از طریق اعمال محدودیت‌های دولتی تأکید ورزید. رئیس وقت قوه قضائیه نیز در اظهارنظری بیان داشت که «با امرونهی نمی‌توانیم از ورود امواج اطلاعات جلوگیری کنیم» (روزنامه همبستگی، ۱۳۷۹/۹/۲۲).

در کل چنین موضعی شاید می‌توانست به تجدیدنظر در قانون ممنوعیت بیانجامد. به‌ویژه آنکه با گذشت پنج سال از این قانون مجلس باید درخصوص آن تصمیم می‌گرفت. ولی دو عامل موجب شد تا قانون مذکور مجدداً به همان شکل تصویب شود:

الف) هرچند به قانون فعلی انتقاداتی وارد بود ولی مخالفان در مجلس طرح مدون و کارشناسی شده‌ای را ارائه ندادند. انتقاد به قانون ممنوعیت در حد کلیات و تا حدی به شکل غیرکارشناسی مطرح می‌شد.

ب) پیروزی تیم ملی ایران در بازی‌های مقدماتی جام جهانی موجب شد تا جوانان به خیابان‌ها آمده و به پایکوبی و شادی بپردازند. شادی‌های دسته‌جمعی جوانان سراسر کشور را دربر گرفت و در برخی مناطق زمینه برخورد نیروی انتظامی و جوانان فراهم شد. نکته آن است که برخی شبکه‌های فارسی‌زبان ماهواره‌ای به سوءاستفاده از این وضعیت پرداخته و جوانان را به اعتراضات نمادین یا سیاسی تشویق نمودند. بدین طریق تبلیغات و القائات این شبکه‌ها حساسیت مراکز قانونگذاری

را برانگیخت. به‌ویژه موافقان ممنوعیت تأثیرات این شبکه‌ها را دلیل استدلالات خود قرار داده و بدین طریق قانون ممنوعیت را به همان شکل تصویب کردند.

دو سال بعد از روی‌کار آمدن دولت هفتم، انتخابات مجلس شورای اسلامی برگزار شد و جناح همسو با دولت هفتم اکثر کرسی‌های مجلس را به‌خود اختصاص داد. باید توجه داشت که نمایندگان همفکر دولت هفتم نیز دو شعار عمده را در تبلیغات انتخاباتی‌شان برجسته نمودند؛ اصلاح قانون مطبوعات و خارج کردن موضوع ماهواره از ممنوعیت.

بعد از آنکه بررسی قانون مطبوعات در همان روزهای آغازین مجلس ششم از دستور کار مجلس خارج گشت نمایندگان به مسئله ماهواره توجه کردند.

رئیس کمیسیون فرهنگی مجلس ششم از طرحی برای اصلاح قانون فعلی خبر داد. او بیان داشت رویکرد ما در اصلاح قانون استفاده از تجهیزات ماهواره‌ای این بود که ابتدا در این زمینه مطالعه میدانی کرده و از تجربیات کشورهای دیگر دقیقاً مطلع شویم و ببینیم چه الگویی می‌تواند متناسب با جامعه ما مورد استفاده قرار گیرد. به گفته او ممنوعیت، آزادی مطلق و تدبیر سه راه برخورد با موضوع رسانه‌های جدید و از جمله ماهواره هستند.

وی بیان داشت که مجلس چهارم گزینه منع مطلق را در این زمینه پذیرفته بود به‌طوری که صورت مسئله را پاک کرد و گفت بهترین راه این است که اصلاً چنین امکانی در کشور وجود نداشته باشد. از نظر او مجلس ششم «تدبیر» را مورد توجه

قرار داده است. به این معنا که استفاده از برنامه‌های ماهواره به شرط آسیب‌پذیری کمتر از عوارض نامطلوب آن ممکن باشد (سایت بی‌بی‌سی، ۲۰۰۲/۹/۹).

طرح مورد نظر رئیس کمیسیون فرهنگی مجلس ششم با عنوان «اصلاح قانون ممنوعیت به‌کارگیری تجهیزات دریافت از ماهواره» در جلسه علنی مورخ ۱۳۸۰/۱۰/۴ مطرح و یک فوریت آن به تصویب مجلس رسید. بعد از ارجاع مجدد به کمیسیون فرهنگی و کار بر روی آن سرانجام طرح در جلسه مورخ ۱۳۸۱/۷/۲۸ با اصلاحاتی تصویب و به شورای نگهبان ارجاع داده شد. لکن طرح مزبور از طرف شورای نگهبان رد شد.

با رد طرح توسط شورای نگهبان، نمایندگان مدافع از طریق رسانه‌های مختلف همچنان مواضع و ارزیابی خود را از شکست قانون ممنوعیت اعلام می‌کردند. برخی از نمایندگان به نقد روش فعلی جلوگیری از امواج ماهواره‌ای یعنی ارسال پرازیت پرداختند.

یکی از نمایندگان مجلس ششم پرازیت را برای سلامتی شهروندان مضر ارزیابی کردند و بیان داشتند که مجلس ارسال‌کنندگان پرازیت را شناسایی و به مردم معرفی خواهد کرد. او از این امر انتقاد کرد که فعالیت فرستنده‌های مربوط به پخش پرازیت بر امواج ماهواره، تنها شبکه‌های سیاسی و نه اخلاقی و مستهجن را مدنظر قرار داده و منابع مالی فراوانی در کشور صرف این کار می‌شود و مقاومت‌های زیادی در برابر توقف فعالیت‌های آنها وجود دارد. در صورتی که این اقدامات (پیگیری‌های

مجلس) نتیجه مطلوبی ندهد ناگزیریم سازمان و دستگاهی را که خودسرانه اقدام به این کار کرده است را به مردم معرفی کنیم.

در همین زمان شایع شد که منبع ارسال پارازیت کشور کوبا است. در این راستا رئیس کمیته ارتباطات مجلس هفتم گفت که ارسال پارازیت روی ماهواره خلاف قانون است و مخابرات نیز در این زمینه قراردادی نبسته است. او گفت که اتحادیه جهانی مخابرات به ایران اعتراض کرده است که از یک منطقه کویری پارازیت ارسال می‌شود و این کار قانونی نیست (خبرگزاری مهر، ۱۳۸۲/۴/۲۹). او در مورد قرارداد با کشور کوبا آن هم توسط وزارت پست و تلگراف در مورد ارسال پارازیت گفت: «یک مرجع رسمی قرارداد غیررسمی نمی‌بندد. بعید می‌دانم قرارداد توسط این وزارتخانه بسته شده باشد» (همان).

بعد از درج این اخبار، وزارت امور خارجه آمریکا به شدت به اقدام کوبا اعتراض کرد و آن را تلاش عمد و بدخواهانه جهت جلوگیری از دسترسی مستمعین ایرانی به اخبار و اطلاعات صحیح خواند (<http://persian.usinfo.state.gov/BBC-Statement>).

در مجموع در دوره مجلس ششم اقدام عملی خاص دیگری جهت رفع ممنوعیت از ماهواره صورت نگرفت، البته در این دوره اخبار غیررسمی حاکی از آن بود که رئیس‌جمهور وقت از وزارت کشور و نیروی انتظامی خواسته بود که در اجرای قانون ممنوعیت ماهواره بر مردم سخت‌گیری نکنند.

در این دوران بر تعداد شبکه‌های فارسی‌زبان به سرعت افزوده شد. به‌طوری‌که علاوه بر شبکه‌های تفریحی و سرگرم‌کننده بیشتر گروه‌های سیاسی اپوزیسیون جهت

ارائه دیدگاه‌های‌شان شبکه‌هایی را در اختیار داشتند. سلطنت‌طلبان، مشروطه‌خواهان، جمهوریخواهان، کمونیست‌ها، منافقین و بهائیان از جمله آنها بودند.

در مجموع در این دوره در متن قانون ممنوعیت تغییری صورت نگرفت و سرعت گسترش استفاده از برنامه‌های ماهواره در جامعه فزونی یافت. نگاه منفی به شبکه‌های ماهواره، اینکه تماشای این برنامه‌ها با فساد و فحشا برابر است در بین خانواده‌ها کاهش یافته و قیمت تجهیزات ماهواره سیر نزولی داشت به طوری که اقشار متوسط و متوسط رو به پایین نیز توانایی خرید آن را داشتند. این ویژگی باعث شد تا تجهیزات ماهواره‌ای به همه نقاط شهر سرایت نماید.

دوره سوم - سیاست پذیرش ماهواره و حمایت از رسانه‌های ماهواره‌ای همسو همزمان با سیاست منع

شاید بتوان گفت که در دوره سوم همچون دوره اول (سال ۱۳۷۳) ماهواره مجدداً به موضوع مناقشه‌برانگیزی تبدیل شد، البته عمق مناقشات در این دوره بسان دوره اول نبود. زیرا تحولی مهم در عرصه سیاست رخ داده بود و آن برگزاری هفتمین دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی بود که در آن نمایندگان (اصول‌گرا) بیشتر کرسی‌های مجلس را در اختیار گرفتند.

نمایندگان دوره هفتم از همان آغاز به کار مجلس در ۷ خردادماه ۱۳۸۳ دیدگاه‌هایی در زمینه تجدیدنظر در قانون فعلی استفاده از تجهیزات ماهواره‌ای طرح کردند. در این راستا رئیس وقت کمیته رسانه کمیسیون فرهنگی مجلس از طرح

«استفاده صحیح از ماهواره» خبر داد. او بیان داشت که «در سال‌های اخیر موضوع ماهواره به‌طور جدی در جامعه مطرح شده و اگر واقع‌بینانه با موضوع برخورد کنیم ماهواره امروز مورد استفاده بسیاری از خانواده‌هاست. طبیعتاً ممنوعیت نمی‌تواند باقی بماند و باید ساماندهی شود تا بهره‌گیری مفید و بهینه‌ای از این رسانه داشته باشیم» او با رد دو راهکار آزادی و منع مطلق، تلاش مجلس هفتم را در جهت بهره‌گیری کنترل شده از ماهواره می‌داند (روزنامه شرق، ۱۳۸۳/۵/۵).

یکی از نمایندگان مجلس هفتم از نظام‌مند کردن استفاده از برنامه‌های ماهواره به‌طور اصولی و در چارچوب‌های قابل قبول شرعی خبر داد. از نظر او مجلس هفتم به‌دنبال اصولی‌ترین و منطقی‌ترین راهکارهای عملیاتی برای به‌کارگیری تجهیزات دریافت از ماهواره در شکل جدید آن است. باید به‌دنبال راهکارهای استفاده کنترل شده و مناسب از این تکنولوژی بود و در این زمینه بهترین سازمانی که می‌تواند فعال عمل کند سازمان صدا و سیماست (روزنامه ایران، ۱۳۸۳/۵/۲۵).

یکی دیگر از نمایندگان نیز مدل مالزی و تونس را مطلوب دانست. نایب رئیس وقت کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس معتقد است که فیلترینگ بهترین شیوه در برخورد با مضارهای ماهواره است تا مردم بتوانند تنها از فواید این تکنولوژی استفاده کنند. وی نگاه مجلس هفتم را به ماهواره مثبت دانست و بیان داشت که مردم می‌توانند در چارچوب قانون از مزیت‌های ارتباطات بین‌المللی به‌ویژه ماهواره استفاده کنند (روزنامه شرق، ۱۳۸۳/۵/۶).

اقدامات مجلس هفتم چند ماهی در حد اظهارنظر و خبرهای مربوط به طرحی در کمیسیون فرهنگی مجلس باقی ماند، ولی در این چند ماه در عرصه صنعت ماهواره تحولات دیگری رخ داد که بیش از پیش علاقمندان بیشتری را به خود جلب کرد. مهمترین تحول صورت گرفته ورود شبکه‌های فارسی‌زبان دارای مجوز بود که به نظر می‌رسید متعلق به جمهوری اسلامی هستند. یکی از این شبکه‌ها تلویزیون مهاجر بود. تقریباً ۹۰ درصد از برنامه‌های این تلویزیون در داخل کشور و به‌ویژه تهران ضبط یا تولید می‌شد و در برنامه‌ها از مجریان داخلی استفاده می‌شد. رعایت حجاب نیز در این تلویزیون وجود داشت، البته به سبک و سیاقی که رسانه‌های رسمی از آن «شل حجابی» یا «بدحجابی» تعبیر می‌کنند.

بعد از تلویزیون مهاجر «شبکه هما» وارد عرصه فعالیت شبکه‌های ماهواره‌ای شد. این شبکه نیز تصریح می‌کرد که در چارچوب قوانین جمهوری اسلامی فعالیت می‌کند. نکته جالب آنکه فعالین سیاسی از هر دو جناح عمده کشور با شبکه مذکور مصاحبه می‌کردند. با ورود این شبکه موضوع نحوه صدور مجوز برای شبکه‌های ماهواره‌ای مجدداً به بحث گذارده شد.

در آبان‌ماه ۱۳۸۳ مدیر شبکه مهاجر اعلام داشت که از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی مجوز فعالیت دریافت کرده است (سایت بازتاب، ۱۳۸۳/۷/۲) دو ماه بعد مسئول بخش مصوبات دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی در اظهارنظری بیان داشت که شورای عالی انقلاب فرهنگی با طرح شبکه مهاجر مخالفت کرد (سایت بازتاب، ۱۳۸۳/۱۰/۳۰).

به دنبال این اظهار نظر و با توجه به آنکه دولت هشتم روزهای پایانی صدارت خود را می گذراند اقدام اساسی خاصی در جهت توقف فعالیت های این شبکه صورت نگرفت. در اردیبهشت ماه ۱۳۸۴ مدیرکل وقت رسانه های خارجی معاونت مطبوعاتی وزارت ارشاد از طرحی خبر داد که در آن شرایط مختلفی تشریح شده است که یک شبکه ماهواره ای می تواند در تهران نمایندگی داشته باشد و در داخل کشور به فعالیت بپردازد و این طرح از سال ۱۳۸۳ به شورای عالی امنیت ملی ارسال شده است ولی تاکنون پاسخی دریافت نشده است. ایشان از جمله شرایط پیش بینی شده را مبتذل و غیراخلاقی نبودن، عدم تضاد برنامه ها با سیاست های کلی نظام، احترام به ارزش های انقلاب، اسلام و مردم اعلام داشت (سایت بازتاب، ۱۳۸۴/۲/۱۸).

به هر حال ورود شبکه مهاجر این تأثیر را داشت که خانواده ها به چنین تصویری برسند که در شبکه های ماهواره ای، شبکه های سالم یا شبکه هایی همچون شبکه های صداوسیما نیز وجود دارد و چندان هم جای نگرانی نیست. لازم است اشاره شود که شبکه مهاجر بیشتر از اقشار یا سبک های پوشش و گفتاری استفاده می کرد که در زندگی روزمره و کوچه و بازار وجود دارند ولی رسانه رسمی کشور از نشان دادن آنها اجتناب می ورزد. این سبک در واقع بین سبک لس آنجلسی و سبک صداوسیمایی قرار داشت. این ویژگی موجب جذب بیشتر بینندگان به این تلویزیون می شد.

در سال ۱۳۸۴ انتخابات ریاست جمهوری انجام شد. این انتخابات نیز بر موضوع ماهواره تأثیرات خاص خود را داشت. تلاش برای استفاده برخی از کاندیداها از ماهواره برای تبلیغات انتخاباتی امری بود که برای اولین بار اتفاق می افتاد.

علاوه بر این، وعده‌های انتخاباتی برخی از کاندیداها نیز بر عدم محدودیت در استفاده از برنامه‌های ماهواره صحه می‌نهد.

کاندیدای اصول‌گرا در انتخابات به پیروزی رسید. در واقع دولت و مجلس در یک جناح سیاسی قرار داشتند و دو گروه همفکر به قدرت رسیده بودند. با این وضعیت امیدواری بیشتری برای حل برخی مسائل مناقشه‌برانگیز ایجاد شد.

دولت نهم دیدگاه یا موضع خاصی را پیرامون ماهواره نشان نداد البته اهم فعالیت‌ها و برنامه‌های فرهنگی در مجلس شورای اسلامی تعقیب می‌شد. البته بعد از روی کار آمدن دولت جدید چند رویداد دیگر باعث حساسیت مجدد مسئله ماهواره گشت.

یکی از این مناقشات، تأسیس تلویزیون ماهواره‌ای توسط یکی از کاندیداهای عرصه رقابت‌های انتخابات بود. او تصمیم گرفت تا تلویزیونی خبری تأسیس و برنامه‌هایش را از شهر دبی مخابره نماید. ولی با توجه به انتقادات و مشکلات از ادامه کار منصرف شد. نتیجه آنکه عملاً از تأسیس و پخش برنامه شبکه صبا ظاهراً توسط شورای عالی امنیت ملی جلوگیری به عمل آمد. دست‌اندرکاران این شبکه در ۵ دی‌ماه ۱۳۸۴ رسماً توقف فعالیت‌های این شبکه را برای مدت نامعلومی اعلام کردند.

در سال ۱۳۸۵ کمیسیون فرهنگی مجلس با جدیت بیشتری طرح استفاده صحیح از ماهواره را دنبال کرد. در اوایل این سال رئیس وقت مجلس شورای اسلامی هرچند منشأ بسیاری از ناهنجاری‌های اخلاقی جامعه را ماهواره دانست ولی تأکید کرد که باید با همکاری همه دستگاه‌ها طرح یا لایحه‌ای به مجلس آورده تا با آگاه کردن

جامعه از این خطر جلوگیری شود. از نظر رئیس مجلس رها کردن به صورت فعلی درست نیست و باید یک طرح واقع‌بینانه تهیه شود تا از خطر مصون ماند. در نهایت طرح یک‌فوریتی نمایندگان مجلس در اردیبهشت‌ماه ۱۳۸۴ در رسانه‌ها انعکاس یافت. آنچه بیش از همه مورد توجه رسانه‌های گروهی قرار گرفت جریمه ۵ میلیونی ریالی برای دارندگان تجهیزات ماهواره‌ای بود. با انعکاس اخبار این طرح در برخی از شهرها نیروی انتظامی با استناد به طرح مذکور به جمع‌آوری تجهیزات ماهواره‌ای پرداخت.

این اقدام نیروی انتظامی واکنش نماینده مجلس و عضو کمیسیون فرهنگی طراح اصلی طرح مذکور را در پی داشت. او در تذکری آیین‌نامه‌ای به یکی از نمایندگان موافق این اقدام بیان داشت که «روح این طرح مخالف عملکرد شماسست، اگر شما می‌خواهید به این طرح عمل کنید اجازه دهید چند بند ایجابی این طرح تصویب شود بعد اگر اجرایی شد شما حق دارید تذکر کتبی به مردم بدهید» (سایت بازتاب، ۱۳۸۵/۲/۲۴).

در این طرح پیش‌بینی شده است که صداوسیما سه شبکه راه‌اندازی کند و در آن نسبت به دریافت و پخش همزمان آن دسته از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره‌ای که مغایر با ارزش‌ها و مبانی فرهنگ اسلامی و ملی نباشد اقدام نماید. در ضمن در این طرح مراکز خصوصی «دریافت از ماهواره و پخش» برای استفاده‌کنندگان عمومی پیش‌بینی شده است.

طرح استفاده مدیریت شده از ماهواره در روز چهارشنبه ۲۴ خردادماه در مجلس ارائه ولی رأی نیاورد. با وجود آنکه استدلال‌های موافقان طرح مشخص و راه‌حل‌های تکنیکی در آن پیش‌بینی شده بود ولی مخالفان طرح با استدلال‌های کلی نظیر آنکه «مسائل اجتماعی و فرهنگی که پشت استفاده از برنامه‌های ماهواره وجود دارند مهمتر از مسئله امکانات فنی هستند» به رد طرح پرداختند.

مسئله ماهواره همچنان از نظر قانونی حل نشده باقی مانده است، در مجموع در

دوره سوم:

- تلاش‌های بیشتر برای اصلاح قانون ممنوعیت صورت گرفت.

- برخی صاحب‌منصبان دولتی آرا و عقاید خود را از طریق شبکه‌های ماهواره

انعکاس دادند.

- برخلاف دوره اول که در بخش حاکمیت استدلال‌ها بیشتر در جهت نفی بود در

دوره سوم در جهت لزوم استفاده - مشروط - است.

- در این دوره تعداد شبکه‌های پخش‌کننده برنامه‌ها در چارچوب قوانین کشور

بیشتر شد.

به هر رو طی یک دهه اتخاذ این سیاست فرهنگی و انتقاداتی که به این راه‌حل

وارد شد (بند «ط» ماده (۱۰۴)) قانون برنامه چهارم تاحدودی برای تعدیل این فضا

گام‌هایی را برداشت.

مطابق بند «ط» ماده (۱۰۴) ایجاد شرایط لازم توسط صداوسیما جمهوری

اسلامی ایران برای دریافت برنامه‌های صوتی و تصویری از طریق شبکه‌های

اطلاع‌رسانی کابلی و کانال‌های ماهواره‌ای براساس ضوابط سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران جزء تکالیف این قانون پیش‌بینی شد و مقرر شد آیین‌نامه اجرایی مربوطه با هماهنگی وزارتخانه‌های فرهنگ و ارشاد اسلامی، ارتباط و فناوری اطلاعات و سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران به تصویب هیئت وزیران برسد.

- طرح استفاده مدیریت شده از ماهواره‌های پخش مستقیم در مجلس هفتم پس از حدود دو سال از عدم اجرای مقررات فوق در نهایت در راستای اجرای بند «ط» ماده (۱۰۴) قانون برنامه چهارم طرح استفاده مدیریت شده از ماهواره‌های پخش مستقیم با قید فوریت در جلسه علنی شماره ۲۹۹ روز چهارشنبه مورخ ۱۳۸۵/۳/۲۴ اعلام وصول گردید.

این طرح که در ۱۰ ماده و ۴ تبصره تنظیم شده بود همچنان (تولید، ورود، توزیع و استفاده از تجهیزات دریافت از ماهواره غیرمستقیم (DBS)^۱ را جز در مواردی که قانون تعیین کرده است، ممنوع می‌دانست.

در این طرح سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران موظف گردیده حداکثر تا ۶ ماه پس از تصویب این قانون با راه‌اندازی حداقل سه شبکه تلویزیونی با گستره کشوری نسبت به دریافت و پخش همزمان آن دسته از برنامه‌های شبکه‌های ماهواره‌ای که مغایر با ارزش‌ها و مبانی فرهنگ اسلامی و ملی نباشد اقدام نماید (ماده (۳)).

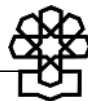
1. Direct Broadcast Satellite (DBS)

با وجود اینکه در مقدمه این طرح نیز تصریح شده بود که در راستای اجرای بند «ط» ماده (۱۰۴) قانون برنامه چهارم توسعه پیشنهاد شده است به یک باره در ماده (۴) این طرح موضوع جدیدی با عنوان مراکز خصوصی دریافت از ماهواره و پخش برای استفاده‌کنندگان عمومی (ماهواره پخش مستقیم) مطرح می‌گردد و دولت موظف می‌شود مجوزهای لازم برای تأسیس این مراکز خصوصی را در چارچوب مواد طرح صادر کند. این موضوع نه تنها با مفاد بند «ط» ماده (۱۰۴) قانون برنامه چهارم مغایرت داشت، بلکه مغایر اصل چهل و چهارم قانون اساسی و تفسیر شورای محترم نگهبان مبنی بر انحصار پخش برنامه‌های رادیو - تلویزیونی در صداوسیما جمهوری اسلامی ایران بود، چراکه مجوز بخش خصوصی تلویزیون کابلی را به صورت غیرمستقیم داده بود.

به هر رو طرح مزبور به دلیل ایراداتی که داشت هیچ‌گاه لباس قانون بر قامتش پوشیده نشد درحالی که مدت زمان اجرای قانون برنامه چهارم نیز منقضی گردید.

- بند «ب» ماده (۱۰) قانون برنامه پنجم توسعه مصوب ۱۳۸۹/۱۰/۱۵

یکی از آخرین برنامه‌ها، ماده (۱۰) قانون در برنامه پنجم توسعه است که دولت را موظف کرده است: «به منظور ساماندهی فضای رسانه‌ای کشور مقابله با تهاجم فرهنگ بیگانه و جرائم و ناهنجاری‌های رسانه‌ای و فراهم آوردن زمینه بهره‌برداری حداکثری از ظرفیت رسانه‌ای، تقویت رسانه‌های ماهواره‌ای همسو و مقابله با رسانه‌های معارض خارجی اقدامات قانونی را انجام می‌دهد» (بند «ب» ماده (۱۰) قانون برنامه پنج‌ساله پنجم).

این قانون نشان می‌دهد در رویه برخورد با ماهواره، تغییر قابل توجهی صورت گرفته به طوری که «تقویت رسانه‌های ماهواره همسو» مورد توجه قرار گرفته است.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در سرگذشت دیدگاه‌ها و سیاست‌های ماهواره‌ای سه رویکرد بیش از دیگر رویکردها آشکار و به عمل نزدیک شده است. نخستین رویکرد ممنوعیت استفاده از برنامه‌های ماهواره است مهم‌ترین دلیل این رویکرد جلوگیری از علنی شدن و رسمیت دادن به استفاده از برنامه‌های ماهواره برمی‌گردد.

دومین رویکرد که از سال‌های نخست دهه ۱۳۸۰ و مجلس هفتم دیده می‌شود. بهره‌برداری مدیریت شده از ماهواره را مورد توجه قرار داده است. در ماده (۱۰۴) قانون برنامه چهارم توسعه سازمان صداوسیما موظف گردید مقدمات دریافت و پردازش شبکه‌های ماهواره را در قالب‌های شبکه‌های تلویزیونی فراهم آورد.

در سومین رویکرد که قانون برنامه پنجم نقطه عطف آن به شمار می‌رود، دولت مکلف شده است تا از شبکه‌ها و برنامه‌های رسانه‌ای همسو حمایت کند. به عبارت دیگر، این رویکرد مشی رقابت را با شبکه‌های ماهواره‌ای تقریر کرده است.

اگرچه نمی‌توان درباره میزان اثربخشی هریک از رویکردهای فوق اظهارنظر روشنی کرد، اما تبیین آنها می‌تواند چگونگی مواجهه با این پدیده را نشان دهد. همچنین بررسی انگیزه شهروندان در استفاده از برنامه‌های ماهواره می‌تواند شواهد دقیق‌تری از اثربخشی این سیاست‌ها را نشان دهد.

البته میان استفاده از برنامه‌های ماهواره و نیازهای رسانه‌ای شهروندان، نسبت مستقیمی برقرار است و برای تعیین سیاست‌های مؤثر باید این نیازها مورد توجه قرار گیرد. در سیاست‌های موجود می‌توان با رویکرد محتوایی و براساس شناخت نیازهای یاد شده از ظرفیت سیاست‌های سه‌گانه (منع، استفاده مدیریت شده و حمایت از برنامه‌های همسو) استفاده بیشتری کرد.

دو رویکرد استفاده مدیریت شده و حمایت از برنامه‌های همسو آنچنان‌که در قانون پیش‌بینی شده بود به اجرا درنیامد. برای مثال در راهبرد حمایت از برنامه‌های همسو که در قانون برنامه پنجم آمده، دولت می‌توانست با حمایت از تأسیس شبکه‌های ماهواره‌ای همسو بخشی از نیاز رسانه‌ای مردم را از این طریق تأمین کند. در رویکرد استفاده مدیریت شده نیز می‌توان با استفاده از الگوی شبکه‌های کابلی که در اغلب کشورها رایج است، شرایط استفاده مدیریت شده را برای مجتمع‌های مسکونی، شهرک‌ها و شهرهای کوچک فراهم کرد. همچنین ایجاد شبکه‌های تلویزیونی از طرف سازمان صداوسیما راه حل دیگری است که در قانون برنامه چهارم پیش‌بینی شده است، البته تأسیس شبکه‌های متعدد سرگرمی در سال‌های اخیر می‌تواند پاسخی به تحقق هدف این قانون تلقی شود.

طبعاً هریک از راهبردهای فوق بخشی از مسائل ناشی از استفاده از برنامه‌های ماهواره‌های بیگانه را رفع می‌کند. با این وجود همچنان بخش قابل توجهی از نیاز رسانه‌ای از طریق ماهواره‌ها تأمین می‌شود. اگرچه تا نیمه دهه ۱۳۸۰ مطالعات حاکی از این بود که استفاده‌کنندگان ماهواره در پی تأمین نیاز سرگرمی بودند در شرایط

کنونی و با رفع این نیاز از طریق شبکه‌های داخلی، نیازهای کسب خبر و تحلیل و تأمین نیازهای فکری، باقی‌مانده از این‌رو انگیزه استفاده از برنامه‌های ماهواره همچنان وجود دارد.

در این جهت راه‌حلهایی از جمله افزایش تعداد شبکه‌های مبتنی بر آرا و دیدگاه‌های مختلف سیاسی و فکری و همچنین استفاده از ظرفیت فضای دیجیتال برای تأمین این نیازها می‌تواند مورد توجه قرار گیرد.

در مجموع عدم اتخاذ یک رویکرد ثابت و مشخص باعث شده است که کلیه اقدامات صورت گرفته در این حوزه به نتیجه مشخصی نرسد. از این‌رو در حالی که قانون منع استفاده از تجهیزات ماهواره‌ای به باور بسیاری از کارشناسان کارآیی و اثربخشی خود را از دست داده است، تلاش‌های صورت گرفته برای تصویب قانون جدید به دلیل فقدان سیاست واحد به شکست انجامیده در نتیجه اولین گام برای ساماندهی این حوزه اتخاذ رویکرد مشخص و ثابت است تا در ذیل آن قانون مدونی برای این عرصه تنظیم شود.

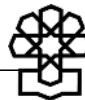
اکنون به نظر می‌رسد قانونگذاری جدید در این عرصه مستلزم اجرای قوانین معطل مانده مانند قانون برنامه پنجم است و با ارزیابی اجرای قوانین موجود می‌توان به خلاً قوانین جدید نائل شد.

اجرای قوانین معطل مانده مانند بند «ب» ماده (۱۰) قانون برنامه پنجم، مستلزم تقویت هم‌اندیشی کمیسیون محترم فرهنگی با دستگاه‌های اجرایی و اصحاب رسانه در خصوص یافتن راه‌حل منطقی و پسندیده است. همچنین با توجه به اینکه شعار

سال به موضوع فرهنگ اختصاص دارد، همکاری مجلس و دولت برای تهیه راهبرد مشخص به‌منظور برون‌رفت از وضعیت منفعل در قبال شبکه‌های ماهواره‌ای اهمیت مضاعف یافته که اقدام عاجل همه طرفین را نیاز دارد.

منابع و مآخذ

۱. مجموعه قوانین و مقررات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، معاونت حقوقی، امور مجلس و استان‌های وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، خانه کتاب مهر، ۱۳۸۹.
۲. قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰-۱۳۹۴)، مصوب ۱۳۸۹/۱۰/۱۵ معاونت قوانین مجلس شورای اسلامی اداره کل تدوین قوانین، بهمن‌ماه ۱۳۸۹.
۳. قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۴-۱۳۸۸) مصوب ۱۳۸۳/۶/۱۱، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، ۱۳۸۴.
۴. اظهارنظر کارشناسی درباره طرح استفاده مدیریت شده از ماهواره‌های پخش مستقیم، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دفتر مطالعات فرهنگی، مردادماه ۱۳۸۵، شماره راهنما ۷۹۲۳.
۵. گزارش کارشناسی درباره طرح اصلاح قانون ممنوعیت به‌کارگیری تجهیزات دریافت از ماهواره، مرکز پژوهش‌های مجلس، دفتر مطالعات فرهنگی، ۱۳۸۰، شماره راهنما ۶۳۵۷.
۶. روزنامه سلام، مورخ ۱۳۷۳/۲/۱۶، ۱۳۷۳/۱/۲۳ و ۱۳۷۳/۵/۵.
۷. روزنامه کیهان، مورخ ۱۳۷۳/۵/۲۰ و ۱۳۷۳/۶/۲۸.
۸. روزنامه اطلاعات، مورخ ۱۳۷۳/۶/۲۰.
۹. روزنامه همشهری، مورخ ۱۳۷۸/۹/۱۳ و ۱۳۷۹/۳/۱۷.
۱۰. روزنامه همبستگی، مورخ ۱۳۷۹/۹/۲۲.
۱۱. روزنامه شرق، مورخ ۱۳۸۳/۵/۵ و ۱۳۸۳/۵/۶.

۱۲. روزنامه ایران، مورخ ۱۳۸۳/۵/۲۵.

13. Tehran times, No. 1311.

۱۴. سایت بازتاب، مورخ ۱۳۸۳/۷/۶، ۱۳۸۳/۸/۲، ۱۳۸۳/۱۰/۳۰، ۱۳۸۴/۲/۱۸ و ۱۳۸۵/۲/۲۴.

۱۵. خبرگزاری مهر، مورخ ۱۳۸۲/۴/۲۹.

۱۶. سایت بی‌بی‌سی، مورخ ۲۰۰۲/۹/۹.

17. <http://farsi.khamenei.ir/treatise-unit?uid=15>

18. <http://persian.usinfo.state.gov/BBC-statement>

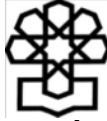
۱۹. علی عسکری، عبدالعی و مهدی سیاسی‌فر. صنایع فضایی و ماهواره، انتشارات سروش، ۱۳۸۸، صص ۲۵۱-۲۶۶.

۲۰. قائم، منتظر، مهدی. بررسی سیاست ماهواره‌ای ایران با تکیه بر تجربه کشورهای آسیایی، پژوهش و سنجش ویژه ماهواره، سال نهم، شماره‌های ۳ و ۳۱، تابستان و پاییز ۱۳۸۱.

۲۱. منع ماهواره، چرا؟ گفتگو با مهندس سیدعزت‌ا... ضرغامی، پژوهش و سنجش ویژه ماهواره، شماره‌های ۳۰ و ۳۱.

۲۲. جواهری، فاطمه. بررسی وضعیت پخش مستقیم برنامه‌های تلویزیونی از طریق ماهواره در ایران مطالعه موردی هفت پژوهش، طرح تحقیقاتی، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۸۱.

۲۳. گزارش نشست روند فناوری ماهواره‌ای، فصلنامه مطالعات ماهواره و رسانه جدید مرکز تحقیقات صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، سال اول، شماره ۱، پاییز ۱۳۹۱.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۳۷۷۳

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: مطالعات ماهواره (۱) مروری بر دیدگاه‌ها و سیاست‌های ماهواره‌ای
در ایران

نام دفتر: مطالعات فرهنگی (گروه رسانه و ارتباطات جمعی)

تهیه و تدوین‌کنندگان: مهدی ادیبان، سیدعلی محسنیان

ناظران علمی: سینا کلهر، فردین علیخواه

مقتضی: معاونت پژوهش‌های اجتماعی - فرهنگی

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی: —

تاریخ انتشار: ۱۳۹۳/۴/۱۶